

Arjantin'den Bir Sınıf Mücadelesi Deneyimi: Piqueteros Hareketi

Orkun Saip DURMAZ*

Öz

Bu çalışmada Arjantin İşsiz İşçiler Hareketi, ortaya çıkışı, deneyimleri ve örgütlenme biçimleri itibariyle ele alınmıştır. Bu toplumsal hareket, ideolojik tasavvurları ve siyasal amaçları bakımından birbirinden farklı çok sayıda örgütsel yapıdan oluşmaktadır. Arjantin'de, ülkenin neoliberal dönüşümünde önemli rolleri olan iktisadi ve siyasal gelişmeler *piqueteros*¹ hareketinin ortaya çıkışıyla ve 2001 yılında patlak veren toplumsal isyanla doğrudan ilişkilidir. Dahası, Arjantin 2000'li yıllar boyunca, *piqueteros* hareketinin doğrudan eylemlerine ve hükümetlerin bu eylemlere karşı geliştirdiği sosyal politika önlemlerine tanıklık etmiştir.

Anahtar kelimeler: *piqueteros*, toplumsal hareket, Arjantin.

An Experience of Class Struggle from Argentina: The Piqueteros Movement

Abstract

This study analyzes the Argentinian Unemployed Workers Movement in terms of its emergence, practices and organizational forms. This social movement consists of many independent organizations which are different from each other by their ideological assumptions and political aims. In Argentina the economic and political developments which had played crucial roles in the neoliberal transformation of the country were directly linked with the emergence of *piqueteros* movement and the social riots which had broken out in 2001. Besides, Argentina bore witness to *piqueteros*' direct actions and the social policies by the governments against those actions during the 2000s.

Keywords: *piqueteros*, social movement, Argentina.

Makale gönderim tarihi: 07.11.2016 Makale kabul tarihi: 13.12.2016

* Dr., Kocaeli Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, orkundurmaz@gmail.com

¹ "Piqueteros" sözcüğü İspanyolca'da "yol kesenler" anlamına gelmektedir.

Giriş

Yirminci yüzyıl boyunca Orta ve Güney Amerika keskin sınıf mücadelelerine sahne oldu. ABD'nin kendine arka bahçe yapmaya çalıştığı, eşitsizliğin ve sefaletin olağanlaştığı bir bölgede, emekçi sınıflar en despotik siyasi iktidarlar aracılığıyla sömürüldüler. Sermaye birikiminin önünü açan askeri darbelerin, ucuz sağ popülizmin ve emperyalizmle işbirliğinin karakterize ettiği despotik yapılar; ülkelerin sömürge/yarı-sömürge karakterinin de bir gereği olarak, komprador sermayenin, büyük toprak sahiplerinin ve asker/sivil bürokrasinin iktidarını temsil ediyordu. Bu denli gerici ve ABD emperyalizmine göbeğinden bağlı bir iktidar bloğunun varlığı, Kıta genelindeki toplumsal muhalefetin çok çeşitli, radikal ve farklı dinamiklere sahip olmasının yanında 20.yüzyıl boyunca etkili olmasını da beraberinde getirdi. Yerli toplulukların sorunlarıyla yer yer iç içe gelişen köylü hareketleri, korporatist yapılanmanın bir sonucu olarak kent merkezlerindeki örgütlü işçi sınıfı, özellikle Küba Devrimi'nin başarılı olmasının ardından ivme kazanan silahlı mücadeleler ile üçüncü dünyacı, halkçı lider figürlerine dayanan hareketler Orta ve Güney Amerika'daki belli başlı toplumsal/siyasal muhalefet dinamikleri olarak sıralanabilir. Bütün bu dinamiklerin toplumun dokusuna işlemiş, deyim yerindeyse siyasi bir kültür haline gelmiş, dolayısıyla bugün de devam eden anti-emperyalist/anti-Amerikancı bir ideolojik doğrultuyla harmanlandığını da ayrıca not etmek gerekir.

Ancak, 20.yüzyılın son çeyreği bu son derece zengin toplumsal muhalefet dinamiklerinin geri çekilmesine tanıklık etti ve sınıflar mücadelesinde zamanın sermaye sınıflarından yana akmaya başladığı bir dönem başladı. Neoliberal saldırı diye adlandırılabilir bu dönem, ülkeler arasında zamansal ve mekânsal birtakım farklılıkları barındırsa da, çok etkili oldu: Brezilya, Şili, Uruguay ve Arjantin'e darbelerle, Meksika ve Venezüella'ya ise "demokratik" yollardan sirayet eden neoliberal saldırı, emekçi sınıfların kazanımlarını budadı; işçi örgütleri ithal ikameci dönemdeki ayrıcalıklarını büyük oranda kaybettiler. Bu süreçte Orta ve Güney Amerika'daki ilerici yapılar siyasi baskılara maruz kaldılar ve toplumların iktisadi ve siyasi örgütlülük düzeyi önemli ölçüde geriledi. Bütün bu gelişmelere yüksek yoksulluk ve işsizlik oranları ile yoğun bir proleterleşme süreci de eşlik etti. Ancak bu süreç kendi karşısını da çok geçmeden yaratmaya başladı. Kıta'nın geleneksel muhalefet dinamikleri dışında da hareketlenmeler başladı. Bu dönemde, kent ve kır merkezli yoksullarının oluşturduğu kitle hareketleri ivme kazandı. Neoliberal saldırı sermayenin meta-dışı alanlara doğru hızla yayılmasını mümkün kılarken, köy komünleri halinde yaşayan birtakım yerli unsurlar, Meksika'da Zapatistalar² örneğinde olduğu gibi, çeşitli araçlarla bu metalaştır-

² Zapatistalar, Meksika hükümetinin ABD ve Kanada ile ekonomik bütünleşmeye gitmesini yerli halkların kazanılmış haklarını güvence altına alan her türlü hukuki veya de facto düzenlemeye karşı bir saldırı olarak görüp, isyan eden yerli örgütleridir. Meksika Devrimi'nin liderlerinden Emiliano Zapata'ya atfen bu ismi kullanmaktadırlar (Durmaz, 2007: 76).

ma sürecine karşı direnmeye başladılar. Topraksız köylüler ve küçük üreticiler ise kendilerini yutmak isteyen büyük toprak sahiplerine ve kapitalist işletmelere karşı koyabilmek için örgütlendiler ve mücadele ettiler. Brezilya'daki *Movimento Dos Trabalhadores Rurais Sem Terra*³ (Topraksız Kırsal İşçileri Hareketi – MST) bu bağlamda değerlendirilebilir ve bu hareketin *Partido dos Trabalhadores* (İşçi Partisi - PT)'in iktidara geliş sürecinde oynadığı rol bir kenara mutlaka not edilmelidir. Arjantin kentlerinde ise ekonomi politığın yedek işgücü ordusu olarak tanımladığı işsiz emekçi gruplar ses getiren birtakım kolektif direniş pratiklerine imza attılar ve *piqueteros* hareketleri/Arjantin İşsiz İşçiler Hareketi olarak adlandırıldılar. Nestor Kirchner 2003 yılında iktidara gelirken bu yoksul kentlilerin çıkarlarını da gözetti ve sınıflar arasında bir denge politikası gütmeye çalıştı. Venezüella'da ise yoksul halk sınıfları geleneksel iki partili siyasal sistemlerinden fiilen vazgeçtiler ve yeni bir politik odağa yöneldiler. Dahası, Venezüella halkı, kader birliği yaptığı Hugo Chavez'in liderliğindeki Beşinci Cumhuriyet Hareketi'ni 1998'de iktidara taşımaya da başardı. Sonuç itibarıyla 21. yüzyılın ilk çeyreğinde Kıta -20.yüzyılın son çeyreğinin aksine- solcu hükümet başkanlarıyla, onların halkçı ve anti-emperyalist/anti-Amerikancı politikalarıyla anıldı.⁴ Böyle bir siyasal iklim değişikliğinin oluşmasında -temel belirleyici olmasalar da- kimi örnekleri yukarıda ifade edilen toplumsal muhalefet dinamiklerinin de etkili olduğu söylenebilir. Bu çalışmada, yukarıda adı geçen emek temelli toplumsal muhalefet hareketlerinden biri olan *piqueteros* hareketi ele alınacaktır.⁵ Sonuç ve değerlendirme kısmında ise günümüzdeki birtakım gelişmeler dikkate alınmak suretiyle adı geçen hareketin geleneksel sınıf hareketlerine ve örgütlerine bir alternatif olarak nitelenip nitelenemeyeceği tartışılacaktır.

Orta ve Güney Amerika'da 1970'lerden itibaren meydana gelen toplumsal hareketlere bakıldığında; çeşitli açılardan birbirinden ayrılan üç dalga hareketten söz etmek mümkündür. 1980'lerin ortalarına kadar devam eden birinci dalgada insan hakları örgütlerinin ağırlığından bahsedilebilir. Özellikle Arjantin ve Şili'deki dikta rejimlerinin terörüne karşı gelişen birinci dalgada toplumsal cinsiyet ve çevre meselelerini merkeze alan örgütlerin de yer aldığını ayrıca belirtmek gerekir. İkinci dalgada ise günümüzde de etkili olan, kırsal merkezli ve zaman zaman bölgedeki yerli halk unsurlarının taleplerini de içeren hareketler vardır. Bu hare-

³ MST, Brezilya'nın kırsal alanlarındaki topraksız köylülerin, küçük üreticilerin ve büyük toprak sahiplerinin arazilerinde düşük ücretle çalışan kır işçilerinden oluşan, toprak işgalleri yaparak taleplerinin kabul edilmesini sağlayan bir emek hareketi olarak tanımlanabilir (Durmaz, 2007: 88).

⁴ Kıta'daki her solcu lider için anti-emperyalist nitelemesi yapmak gereğinden fazla bir iyimserlik anlamına gelecektir. Chavez ve Morales daha tutarlı, politik vurgusu olan bir anti-emperyalist hat izlerlerken, Kirchner ve Lula'nın o denli vurgulu bir siyasal hattı temsil ettikleri söylenemez. Kuşkusuz böyle farklılıkların oluşmasında liderlerin tercihleri kadar -ve belki daha fazla- dayandıkları sınıfsal kesimlerin farklı çıkarları da etkili olmuştur.

⁵ Bu çalışma yazarın "Küreselleşme Karşısı ve Sendika-dışı Emek Hareketleri" adlı basılmamış yüksek lisans tezinden kısmi alıntılar içeren ve fakat özgün bir çalışmadır.

ketlerin topraksız köylülerin ve tarım işçilerinin taleplerini dile getiren toplumsal oluşumlar olduğu söylenebilir. Başlıca amaçları hükümetlere toprak reformu yaptırtmak ve köylülerin temel sosyal haklarının genişletilmesini sağlamak olan ikinci dalgaya, Bolivya'daki ve Ekvator'daki yerli-köylü hareketleri ile Meksika'daki Zapatistalar ve Brezilya'daki MST dâhil edilebilir. Yer yer anti-emperyalist bir söyleme de sahip olan bu yapıların tamamının neoliberal dönüşüme karşı mücadele ettiklerini ifade edebiliriz. Üçüncü dalgadaki toplumsal hareketlere gelince, bunlar 2000'li yıllara doğru ortaya çıkmaya başlayan kent merkezli oluşumlardır ve kitle tabanları geçekondularda yaşayan, genellikle geçici/düzensiz işlerde istihdam edilen genç emekçilerden oluşmaktadır. Arjantin, Venezüella ve Dominik Cumhuriyeti, 2000'li yıllarının ortalarına kadar, birçok kent yoksulunun isyanına ve bu bağlamda gelişen kolektif direniş pratiklerine sahne olmuştur (Petras, 2001: 4265).

İkinci ve üçüncü dalga hareketlerde, sınıfsal tabanının neredeyse tamamının emekçi sınıflardan oluştuğunu belirtmemiz gerekir. Çoğunluğu işsizlerden veya düşük gelirli işçi ve köylülerden oluşan bu kesimleri geleneksel sendikal örgütlerden uzaklaştıran nedenlerin tarihsel arka planında neoliberal dönüşümün birtakım etkilerini görmek mümkün. Çalışma yaşamının deregülasyonu ile birlikte, esnek istihdam modellerinin teşvik edilmesi ve enformel sektörün sürekli genişlemesi emekçi sınıfların yapısındaki heterojenleşmeyi arttırmıştır. Böyle bir durumun ortaya çıkması geleneksel örgütsel yapılar aracılığıyla ulaşılması zor bir emekçi kitlesinin sayıca çok arttığına göstergesi olarak yorumlanabilir. Dolayısıyla, düzensiz işlerde istihdam edilen emekçilerin sendikal yapılarla temas kuramadıkları ve farklı bir örgütlenmenin yolunu tuttuğu söylenebilir. Şimdi o örgütlenme biçiminin 21. yüzyıldaki ilk temsilcilerinden biri olan Arjantin İşsiz İşçiler Hareketi'ne daha yakından bakabiliriz. Hareketin ortaya çıkış sürecinin tarihsel arka planıyla; bir başka anlatımla, neoliberalizmin Arjantin serüveni ve ülkedeki emekçi sınıfların tarihsel kompozisyonuyla başlayalım.

Neoliberalizmin Arjantin Serüveni: İktisadi ve Siyasal Gelişmeler

Arjantin, Kıta ülkelerinin genelinde olduğu gibi, neoliberalizmle tanışmadan önce ithal ikameci üretken sermaye birikimi yoluyla kalkınmaya çalışan ve emek-sermaye ilişkilerini korporatist temelde düzenlemeyi tercih eden bir ülkedir. 1945-55 yılları arasındaki Peronist iktidar ağır sanayi sektörlerini devlet mülkiyetinde tutmaya özen göstermiş, ulusal burjuvaziyi ise hafif sanayi kolunda destekleme yoluna gitmiştir. Öte yandan imalat sektöründeki işçi sınıfını örgütleri aracılığıyla kendine bağlamaya çalışan hükümet iç talebe dönük ekonomi politikaları geliştirerek emekçi sınıfların alım gücünü yüksek tutmuştur.⁶ Gerçekten de Peron döneminde yeniden bölüşümcü politikalarla emekçi sınıflara yönelik sosyo-ekonomik iyileştirmeler yapılmış, sosyal güvenlik sistemi ve eğitim ücretsiz hale getirilmiş ve emek-sermaye ilişkileri korporatist bir temelde düzenlenerek sanayi sektörlerinde sendikal örgütler kurulması desteklenmiştir (Işıklı, 2005). Arjantin'deki korporatist yapının hükümet, sermaye ve emek arasındaki ilişkileri bu şekilde tesis edilmiştir. Bu yapının emekçi sınıflarla halkçı bir siyasal bağ kurmayı başardığı kesinlikle kabul edilmelidir:

Çağdaş Arjantin'in üzerinde büyük bir hayalet dolaşmaktadır: Juan Domingo Peron... 17 Ekim 1945 günü Boenos Aires 'in kenar mahallesinden merkeze doğru bir işçi dalgası iniyordu: 'Peron' diye haykırıyordu bu işçiler sadece... Peron ve Evita 'adaletçilik'i icat ediyorlardı böylece. Alabildiğine güçlü korporatist işçi sendikalarının en önemli mirası[n]... (Galeano, 1988: 276).

Bu arada ithal ikameci kalkınma modeli ve yukarıda ifade edilen korporatist yapının 1976'daki askeri darbeye kadar muhafaza edildiğini de ifade etmek gerekir. Bu süreç zarfında siyasi iktidar değişiklikleri emek rejiminin değişmesini beraberinde getirmemiş, aynı dönemde Peronist Parti'nin en büyük rakibi olan Radikal Parti de kendi iktidarı döneminde benzer bir politika gütmüştür (Beltran, 2006: 175).

⁶ 1943 yılında aralarında Peron'un da bulunduğu subaylar tarafından yapılan darbe sonrasında Arjantin sendikacılığı yeni bir döneme girdi. 1943-1946 yılları arasında kurulan askeri hükümette Çalışma Bakanlığı görevini üstlenen Peron, emek örgütlerini hükümetin dayanması gereken en önemli toplumsal destek tabanı olarak görüyordu. Sendikal örgütlerle, özellikle de CGT ile bakanlığı sırasında iyi ilişkiler kuran Peron 1946'daki seçimleri kazanarak devlet başkanı seçildi; kurduğu hükümette Arjantin halkının "Evita" olarak benimsediği eşi Eva Peron'u da Çalışma Bakanı olarak tayin etti. Peron döneminde Confederación General del Trabajo'nun (Genel Emek Konfederasyonu - CGT) talepleri yasallaştırıldı ve Arjantin tarihinde ilk defa sendikaya üye olma, mesleki eğitim, sosyal güvenlik ve işsizlik sigortasından yararlanma hakkı gibi haklar 1946 Anayasa'sı tarafından güvence altına alındı (Işıklı,2005). Peron iktidarıyla birlikte işçilerin yaşamında, yüksek ücret artışları ve barınmak için düşük ücretli ve kaliteli konutların tahsis edilmesi gibi sosyo-ekonomik iyileştirmeler olarak tanımlanabilecek önemli değişiklikler yaşanırken, Arjantin işçi sınıfı CGT üzerinden devlete bağımlı hale getirildi. Sendikaların bağımsız veya hükümetin haberi olmaksızın herhangi bir eylem düzenlemesi yasaklandı. Peron 1945 yılında daha da ileri giderek, bütün sendika liderlerini Peronist ilkelere sadık olup olmadıklarını anlayabilmek için özel polis birimlerince takibe aldırdı. Kısacası, Peron yönetimi altında Arjantin İşçi sınıfı; öte yandan -sosyal politika önlemlerinden dolayı- tarihinin en rahat günlerini yaşarken, bir yandan da bağımsız bir sınıf olma özelliğini önemli ölçüde yitirmişti. Peron öncesi dönemde sıkça görülen grev ve doğrudan eylem biçimleri ya yasaklandı ya da tamamen hükümet iradesine bırakıldı (Akkaya,2002).

1976 yılında gerçekleşen General Videla liderliğindeki askeri darbe ve ardından gelen 7 yıllık diktatörlük dönemi ise birçok Latin Amerika ülkesinde olduğu gibi korporatist yapının örgütlü emeğin aleyhine çözülüş sürecini başlatmıştır (Beltran, 2006: 174). Bu darbe neoliberal dönüşümün Arjantin ayağını mümkün kılan, deyim yerindeyse ülkeyi sermaye için dikensiz gül bahçesi haline getiren ve Peronizmi ciddi anlamda geriletken en önemli siyasi müdahalelerden biridir.⁷ Anti-enflasyonist bir ekonomi politikası güden Videla hükümeti reel işçi ücretlerin düşürülmesine yönelik adımlar atmış; işçi sendikalarını komünist ve Peronist unsurların yuvaları olarak değerlendirmiş ve bu yüzden de sendikal örgütlerin politika yapma süreçleri üzerindeki etkisini kırmayı hedeflemiştir. Hükümet bu hedef doğrultusunda tam bir devlet terörü uygulamıştır (Drake, 1996: 161-162). 1976-1983 yılları arasında devam eden askeri rejim altında, sendikalar ve Arjantin işçi sınıfı için tam anlamıyla geri çekilme dönemi başlamıştır. Videla döneminde en ufak muhalefet hareketleri rejim karşıtı olmakla suçlanarak ezilmiştir. Bu terör döneminde sendikaların temel talebi demokratikleşme olmuş ve diktatörlük rejiminin baskısından nasibini alan diğer toplumsal kesimlerle ittifaklar yapılmıştır. Bir diğer ifadeyle, Arjantin'de insan hakları örgütleri ile işçi sendikaları arasında kurulan iyi ilişkilerin başlangıcı da yine aynı terör dönemine rastlamıştır.

Askeri dikta rejiminin karşı-devrimci niteliği sosyalistleri ve işçi sınıfını ezmek ve bu şekilde emeğin örgütlü yapısını etkisizleştirmekle sınırlı kalmadı. Bu siyasal hamleler sermayeden yana ekonomi politikalarıyla da desteklendi. Arjantin halkı sadece siyasal baskı araçlarıyla değil, ekonominin ağır yükü altında da daha çok ezilmeye başladı. 1981 yılına gelindiğinde çoğunluğu özel sektör borcu olmak üzere 35,7 milyar dolar dış borç vardı. Yabancı sermaye akışını arttırmak isteyen askeri rejim özel borcu kamu borcuna dönüştürdü ve borç Arjantin halkının üzerine kalmış oldu (Işıklı, 2005). Reel ücretlerin ülkenin gayri safı milli hâsılasına oranı 1975 yılında % 48 iken bu oran 1980'de %29'a kadar geriledi. Aynı süreçte imalat sektörlerindeki istihdam %26 oranında azaldı.

1984 yılında Alfonsin iktidarı (1984-1989) ile birlikte Arjantin tarihinin en kanlı diktatörlük dönemi sona erdi ve fakat bu durum emek-sermaye ilişkilerinde yeni bir dönem başlatmadı. Alfonsin iktidarı önceleri emek-sermaye ilişkilerinde daha dengeli bir tutum sergilemek adına birtakım adımlar atmaya çalışsa da, bu artık mümkün değildi. Neoliberal dönüşüm çoktan başlamıştı ve radikal bir düzen değişikliği olmaksızın Alfonsin ya da bir başkası bu saldırının bir parçası olmaya, dahası onu yönetmeye mecburdu. 1980'li yıllarda devlet, sanayi sektörüne yaptığı teşvikleri azaltmaya başladığında; fabrikaların birbiri ardına kapanması ve işten çıkarmalar olağan bir hal almaya başladı (Alvarez 2015: 45). 1985-89 yıl-

⁷ 1976-83 yılları arasındaki askeri rejim döneminin sermaye lehine işleyen karakteri hakkında Galeano (1988: 276) şöyle yazmıştır: "...1976'da Arjantin ordusu bu çifte hayaleti kesinlikle belleklerden silme kararını verdi: Askeri diktatörlüğün amansızlığı çok geçmeden ülkede henüz hiç bilinmeyen doruklara ulaşacaktır. Peronist hareket ve Marksist sol amansızca ezildi ve en mücadeleci sendikalar kapatıldı; işçi önderlerinden öldürülmeyenler hapse tıkıldı. Binlerce ölü ve kayıp..."

ları arasında bazı kamu işletmelerinin özelleştirilmesi yönünde kararlar alındı, fakat Peronistlerin etkin muhalefeti bu girişimleri sonuçsuz bıraktı. Esasen anti-enflasyonist bir ekonomik program yürütmeye çalışan Alfonsin, bu amacını da gerçekleştiremedi. Enflasyon oranları 1988 yılında % 343'e, 1989'da ise rekor kırarak % 3080'e ulaştı (Beltran, 2006:174-175).

Yukarıda bahsi geçen hiper-enflasyon koşullarında yapılan 1989 seçimlerini Peronist Parti'den Menem kazandı. Ancak Arjantin tarihinde korporatist yapıyı şekillendiren parti olarak bilinen Peronist Parti eskiden uyguladığı halkçı politikalarından oldukça uzak, liberal aydınlarla ve sermaye sınıfıyla yakınlaşmayı tercih etmiş bir partiydi. Özellikle İkinci Menem Hükümeti dönemi, grev hakkıyla ilgili kısıtlayıcı düzenlemelerle, reel ücret seviyelerindeki düşüşlerle, sermaye kesimlerinin talepleri doğrultusunda ücret düzeylerinin bir tür verimlilik indeksine göre hesaplanmasıyla; özetle emekçi sınıfların sosyal haklarını budayan uygulamalarla birlikte anıldı (Akkaya, 2002).

1989-94 yıllarındaki Menem iktidarında Alfonsin döneminde yapılmak istenip de yapılamayanların hayata geçirildiği söylenebilir. Bu dönemde anti-enflasyonist politikalar yürürlüğe kondu ve IMF'nin sıkı denetiminde birçok kamu işletmesi özelleştirildi. İthalat rejimi daha serbest bir hale getirildi ve yabancı sermaye akışını kolaylaştıracak mali liberalizasyon politikaları güdüldü (Somel, 2004). Ekonomi 1994 yılında % 4,87 oranında büyürken, enflasyon % 4'e kadar geriletildi ve aynı yıl Arjantin 9,3 milyar dolar yabancı sermaye çekmeyi başardı (Işıklı, 2005). Bu süreçte Menem'in birinci döneminde neoliberal dönüşüm sürecinin hız kazandığı, sermayenin kendisi için hazırlanan dikensiz gül bahçesinde sorunsuzca ilerlemeyi başardığı ifade edilebilir.

1994'teki seçimlerde ikinci kez göreve gelen Menem aynı politikalara devam etse de, sonuçlar arzu edildiği gibi olmamıştır. Yabancı sermaye akışının serbestleştirilmesi 1994 yılında nasıl Arjantin ekonomisine ciddi bir sıcak para akışı sağladıysa, bu sefer tam tersi olmuş, bir sene sonra daha yüklü miktarda sıcak para ülke dışına çıkmıştır. Ortaya çıkan parasal krizin sonucunda iç faiz oranları % 17,85'e yükselmiş, birçok şirket iflas etmiş ve işsizlik oranı %16'ya kadar çıkmıştır. Her ne kadar işsizlik oranları bir yıl sonra 3 puan aşağı çekilse de; 1998 yılında en önemli ticaret partneri Brezilya'nın yaşadığı ekonomik durgunluğun Arjantin'e de yansımaları sonucu ekonomik sıkıntılar artarak devam etmiştir. Bu şartlar altında yapılan 1999'daki başkanlık seçimlerini Radikal Parti'den De la Rúa kazanmıştır. Menem döneminde artan dış borçlar, De la Rúa hükümetinin de IMF'ye bağımlı tercihlerde bulunmasıyla iyiden iyiye yoksul emekçi kesimlerin üzerine yıkılmıştır (Işıklı, 2005).

2000 yılında işbaşındaki De la Rúa hükümeti sıcak para akışını karşılamak amacıyla IMF'den 40 milyar dolar kredi almış; fakat IMF de krediyi kullanma şartı olarak sıkı mali ve para politikaları dayatmıştır. Bu durumda hükümet, memurların ve emeklilerin maaşlarında kesinti yapmak suretiyle kamu harcamalarını

kısma yoluna gitmiş; bu da alım gücü zaten çok yüksek olmayan Arjantin halkının milli hasılaya olan katkısının daha da azalmasına yol açmıştır ve dolayısıyla da bütçe açığı artmıştır. 2001 yılına gelindiğinde Arjantin borçlarını ödeyemeyeceğini ilan etmiştir. 2001-2003 yılları arasındaki siyasi istikrarsızlık döneminden sonra ise 25 Mayıs 2003 tarihinde Peronist Parti'nin sol kanadından Nestor Kirchner (2003-2007) başkan seçilmiştir. Bahsi geçen siyasi istikrarsızlık dönemi aynı zamanda yoksul halk sınıflarının kendiliğindenci isyanına ve birtakım taban örgütlenmelerine ya da literatürdeki adıyla *piqueteros* hareketinin doğum günlerine tekabül etmektedir.⁸

Arjantin'de İktisadi Krizin Siyasi Krize Dönüşümü, Eylemler ve Örgütlenme Biçimleri

Kent merkezli, çoğunluğu geçici işlerde çalışan veya işsiz emekçilerden meydana gelen Arjantin İşsiz İşçiler Hareketi, 1990'lı yıllarda, sendikal örgütlenmelerden yoksun ve "barrio" adı verilen varoşlarda yaşayan yoksulların işgal eylemleriyle sesini duyurmuştur. Sözü edilen eylemlerden en önemlileri anayolları trafiğe kapatma eylemleri ve belediye binası işgalleridir. Bir tür öz-örgütlenme deneyimi temelinde ortaya çıkan bu yapılar en azından ortaya çıkış sürecinde geleneksel sendikal örgütlere nazaran daha radikal mücadele yöntemleri ve örgütlenme biçimleri geliştirmişlerdir (Durmaz, 2007: 97).

Piqueteros hareketlerinin başlıca eylem biçiminin yol kesme ve işgal olması kendisini çevreleyen mekânsal şartlarla doğrudan ilgilidir. Barrio'lar, genç ve işsiz emekçilerin yanı sıra sendikal mücadele deneyimi olan işçilerin de yaşadığı, kolluk kuvvetlerinin olası hızlı müdahaleleri için fazlasıyla uzak yerleşim birimlerinden oluşan ve belki de hepsinden daha önemlisi anayollara oldukça yakın yerlerde kurulmuş yoksul emekçi mekanları (Çakır, 2006: 120) olup, bu yönüyle de hareketin gelişmesi için uygun bir ortam sunmaktadır. Yol kesme eylemlerinde kurulan barikatlar polis veya askeri birlik tehdidi ile karşılaştığında, komşu barrio'lardan gelen destekler ise bir yandan işgal bölgeleri arasındaki dayanışmayı pekiştirirken öte yandan kendiliğindenci bir koordinasyon işlevi de görmektedir. Yol kesme eylemi sırasında doğrudan bir polis müdahalesiyle karşılaşmazsa, hareketin militanları dönüşümlü olarak nöbet tutmakta; bu nöbetçilere de "bari-

⁸ Arjantin'in neoliberal dönüşüm sürecine dair şöyle bir özet geçilebilir: 1970'lerin ortalarından itibaren neoliberal ekonomi politikalarıyla tanışılmış ve IMF ile Dünya Bankası'nın istikrar ve yapısal uyum programları yürürlüğe sokulmuştur. 1976-83 dönemindeki askeri rejim, 1983-89 yılları arasında işbaşına gelen Alfonsin ve 1989-99'da iktidarda olan Carlos Menem hükümetleri neoliberal politikaları Arjantin ekonomisine enjekte etmişlerdir. Bunların arasından özellikle Menem hükümeti döneminde, yapısal uyum programlarının tavizsiz bir şekilde uygulandığı ve yeni bir birikim rejimine geçildiği söylenebilir (Kozanoğlu, 2001). 1990'larm ikinci yarısından itibaren Arjantin ekonomisinde kendini hissettiren mali liberalizasyon politikaları sonucunda, yabancı fonlar ülkeye serbestçe girmeye başlamıştır. Bunun üzerine spekülatörlerle birlikte Arjantin finans sektörü derin bir krize girmiş ve yurtdışına sermaye kaçışları yaşanmıştır (Akkaya, 2002). Bütün bu gelişmelerin doğal bir sonucu olarak yoksullaşan Arjantin'de emek temelli sosyal hareketler ortaya çıkmaya başlamıştır.

kat gözcüsü” denilmektedir (Dinerstein, 2001: 9- 11).

Piqueteros hareketlerinin örgütlenme ve karar alma mekanizmalarına gelince, işgal edilen belediyelerde oluşturulan yönetimlerin barrio'larla koordinasyon halinde oldukları ve belediyelerin barrio'lardan gelen temsilcilerden oluşmasına dikkat edildiği söylenebilir. Eylemler, “genel meclis” adı verilen toplantılarda karara bağlanmaktadır. Yapısal uyum programlarına karşı mücadele gibi yerel gündemleri aşan ulusal ölçekli kararlar⁹ alınırken çeşitli düzeylerden temsilcilerin katıldığı merkezi toplantılar da düzenlenmektedir (Petras, 2001: 4267).

1997 yılına gelindiğinde 140 olan yol kesme eylemi sayısı, 1999'da 252'ye, 2000'de 514'e, 2001'de bin 383'e ve 2002'de ise 2 bin 336'ya çıkmıştır. 2003 yılına gelindiğinde, Arjantin'deki yaklaşık 2,3 milyon işsiz emekçiden 200-300 bin kadarı yoksul ve işsiz emekçilerin bir araya geldiği yapılarda örgütlüydü (Kaese ve Wolf, 2016: 50). Bu yapılarda örgütlü olan ve eylemlilik sürecinde kendiliğinden geliştirdikleri doğrudan demokrasi formlarıyla¹⁰ sempati kazanan yoksul emekçiler radikal eylemleriyle istemedikleri yerel yöneticileri değiştirmekle kalmamışlar, pek çok taleplerini eyalet yönetimlerine ve federal hükümete kabul ettirmeyi başarmışlardır (Benclowicz, 2011: 74).

Arjantin'deki ilk işsiz işçiler örgütü 1990 yılında kurulmuş olsa da, örgütlü yol kesme eylemlerinin süreklilik kazanması 1997 yılına rastlar. Bu yılda Arjantinli işsiz işçiler üç kentte etkili yol kesme eylemleri gerçekleştirmiştir. Sözü edilen eylemleri gerçekleştiren gruplar, kısmen örgütlü, devlet aygıtının farklı organlarıyla müzakereyi ve çatışmayı birlikte içerecek şekilde inişli-çıkışlı ilişkileri olan emekçilerdi. O emekçiler aynı zamanda 2001-2002 yıllarında ülkeyi sarsan kriz ve isyan döneminin de öne çıkan toplumsal öznesidirler (Alvarez, 2015: 43). Bu toplumsal öznenin ortay çıkışında iki nesnel faktör etkili olmuştur: Bunlardan birincisi kritik şirketlerin özelleştirilmesi sonucunda ortaya çıkan işsizlik sorunu; ikincisi ise özelleştirme uygulamalarının da bir parçası olduğu refah devletinin genel çözülüşüdür. Kuşkusuz nesnel nedenlerin yanında birtakım öznel nedenler de mevcuttur ve bunlardan ikisinin Arjantin İşsiz İşçiler Hareketi'nin ivme kazanmasında etkili olduğu söylenebilir. Yukarıda da ifade edildiği üzere, yol kesme eylemlerinin çok kısa bir sürede gerçekleşmesi ve bu eylemin yoksul emekçiler için kolay uygulanabilir olması önemli bir nedendir. İkincisi ise devletin –bazen federal yönetim tarafından bazen de eyalet yönetimlerince– yol kesme eylemlerine karşı geliştirdiği bir sosyal politika stratejisi olarak, işsiz hanelere çalışma

⁹ Piqueteros hareketlerinin işgal yoluyla elde etmeye çalıştığı kısa vadeli kazanımlarının yanında, en azından söylem düzeyinde, uzun vadeli birtakım hedefler belirledikleri de ileri sürülebilir. Kamucu bir kalkınma programı, yapısal uyum ve istikrar anlaşmalarının reddi, küçük ve orta boy üreticinin desteklenmesi, işten çıkarmaların yasaklanması, dış borçların ödenmemesi, emekli fonlarına kamu kontrolü getirilmesi, neoliberal rejimlerin tasfiyesi gibi pek çok talep bu uzun vadeli programda kendine yer bulmuştur (Petras, 2001: 4268).

¹⁰ Arjantin İşsiz İşçiler Hareketi bünyesindeki doğrudan demokrasi deneyimlerine dair hareketin militanlarıyla yapılan bir söyleşi için bkz: <https://libcom.org/library/piquetes-argentinas-unemployed-build-direct-democracy-basic-needs> (Erişim Tarihi: 31 Ekim 2016).

karşılığı sosyal nakit transferi sağlamasıyla ilgilidir. Aslında tam tersi bir amaca yönelik geliştirilen bu önlemin yarattığı sonuç beklenildiği gibi olmamış ve adeta bir tür teşvik uygulamasına dönüşmüştür. 1999'da De la Rúa Hükümeti'nin işsiz işçileri bünyesinde barındıran örgütlere sosyal projelerin yürütülmesinde resmi roller vermesi bu durumun en açık göstergelerinden biridir. Böylece hareket son derece somut kazanımlar elde etmeyi başarmıştır. İronik bir şekilde bu süreç, *piqueteros* örgütlenmesinin en azından objektif olarak önünü açan De la Rúa'nın sonunu getiren kitle eylemleri için toplumsal bir zemin hazırlamıştır. 2000 yılındaki yol kesme eylemlerini 2001'deki büyük sosyal patlama ve toplumsal isyan dalgası izlemiş, De la Rúa hükümeti istifa etmek zorunda kalmıştır (Kaese ve Wolf, 2016: 50).

2001-2003 yılları arasındaki siyasi istikrarsızlık döneminde başkanlık yapan Duhalde de ülkeyi iflase sürükleyen ekonomik krize karşı yeni bir sosyal planı¹¹ devreye sokmuş ve bu kapsamda yaklaşık 2 milyon haneye sosyal yardımlar yapmıştır ki, bu sayı ülkedeki toplam hanehalkının % 16'sına denk gelmektedir¹² (Kostzer, 2008: 18, 20). Bu toplamın düzensiz işlerde çalışan, işsiz ya da tamamen işgücü piyasalarından dışlanmış emekçi kesimleri temsil ettiği düşünülecek olursa, Arjantin'in, işsiz hareketi gibi bir toplumsal olgunun zirve noktasına varması için çok uygun bir ülke olduğu da daha kolay anlaşılacaktır. Ayrıca belirtilmesi gerekir ki, bu planın ortaya çıkışında bir türlü yoluna girmeyen ülke ekonomisine çeki-düzen verme amacının yanında, işsiz işçiler hareketinin fazlasıyla ikna edici eylemleri de etkili olmuştur. 2002 yılının Mart ayında Arjantinli yoksul emekçilerin ülkedeki en önemli ticari yollardan birini altı gün boyunca kapatması (Alvarez, 2015: 49), hem halihazırdaki iktisadi krizi hem de ülke genelinde süregelen siyasi krizi besliyordu. Dolayısıyla Duhalde yukarıda adı geçen sosyal plan aracılığıyla krizin işsiz hareketinden kaynaklı beslenme kanallarını da kesmeye çalışmıştır.¹³

¹¹ Bu dönemde sözü geçen sosyal plan için ayrılan bütçe gayri safi milli hasılabın yüzde biri civarında olup 4 milyar dolar civarındadır. Bu sayısal değer ülkenin 2002 yılı bütçesinde % 5 gibi bir orana tekabül etmektedir.

¹² Yüzde 16 ülke ortalamasını vermekle birlikte, bu istatistiki bilgiye dayanılarak eyalet bazında benzer oranların seyrettiği çıkarımı yapılamaz. Formosa, Chaco ve Jujuy gibi yoksul eyaletlerde aynı dönemde ve aynı sosyal plan kapsamında yardım alan hanehalkı oranı % 40'lardadır.

¹³ *Piqueteros* hareketinin filizlendiği ülkenin kuzeyinde küçük bir kasaba olan General Masconi'deki işsizlik oranları yoksul mahallelerdeki işsizlik sorununun çok daha yakıcı olduğunu göstermektedir. Bu kasabadaki petrol rafinerisinin kapanmasıyla birlikte 15 bin nüfusluk kasabadaki işsiz sayısı 5 bine çıkmıştır (Dinerstein, 2001: 7). Kuşkusuz bu durum hareketin kitle tabanını genişleten bir sonuç doğurmuştur. 2001'in Ağustos ayında başkent Buenos Aires'te gerçekleşen kitlesel yol kesme eylemlerine sendikaların genel grev kararı da eklenince kayda değer bir siyasi kriz durumu ortaya çıkmıştır: 100 bin civarında yurttaşın katıldığı eylemin yarattığı etkiler uluslararası sermaye gruplarının, Arjantin borsasındaki yatırımlarını geri çekmesine ve finans sektörünün felç olmasına yol açtı. Bu eylemin ardından geçici iş ve gıda yardımı taleplerinin hükümetçe kabul edilmesi hareketin bir kazanımı olarak not edilmiştir Aynı yılın Eylül ayında, Buenos Aires'e özel büyük sanayi kuruluşlarının inşa edilmesini konusunda hükümet tarafından alınan karara karşı yol kesme eylemine yine başvuruldu ve hükümet bu kararı uygulamaktan vazgeçti. Bu kararın alınmasında *piqueteros* örgütlerinin yanı sıra onlarla birlikte hareket eden işçi ve memur sendikalarının greve gitmesi de etkili olmuştur.

Heterojen Bir Yapı Olarak Piqueteros Örgütleri ve Siyasal İlişkiler

Arjantin İşsiz İşçiler Hareketi aslında hiçbir dönem tek bir hareket, yapı ya da örgüt değildi. Hareket, birbiriyle koordinasyon halinde olan veya olmayan çok sayıda işsiz emekçi örgütünün toplamına karşılık geliyordu ve fakat bu durum örgütler arasında herhangi bir organik bağ olduğu anlamına gelmiyordu. Zaman zaman eylem birliği içerisine girseler de bu örgütler arasında ideolojik-politik yönelimler açısından kayda değer farklılıklar vardı. Örgütlerin hepsinin birden ikna oldukları stratejik bir hedef de bulunmuyordu. Benzer mücadele yöntemleri kullanan örgütler arasındaki farklar, hareket çok kısa bir sürede olağanüstü bir hızda büyürken pek dikkat çekmedi; zira her örgüt ayrı ayrı da olsa benzer yöntemlerle eylem yapıyor, kazanım sağlandıkça da hareket büyüyordu. Ancak gerileme dönemi başladığında, ayakta kalabilme uğraşına giren örgütler arasındaki farklılıklar da belirgin hale geldi. Şimdi o farkların ortaya çıkmasında önemli bir dönemece karşılık gelen bir sosyal projeye, Cristina Fernandez (2007-2015) hükümeti tarafından 2009 yılında yürürlüğe konan *Plan Argentina Trabaja* (Arjantin Çalışma Planı -PAT)'ya yakından göz atalım.

Plan Argentina Trabaja (PAT)

PAT 2000'li yılların ikinci yarısından itibaren yeniden kötüye giden Arjantin ekonomisini düzlüğe çıkarmak; bir yandan yeni istihdam alanları yaratmak suretiyle gelir düzeyini yükseltmek diğer yandan da emekçi kesimlerin bu yöndeki taleplerini karşılamak amacıyla geliştirilmiş sosyal ve iktisadi bir düzenlemeye tekabül ediyordu. Arjantin Sosyal Kalkınma Bakanlığı'nın aynı yıl hazırladığı rapora göre, belediyeler ve birtakım sosyal projeler vasıtasıyla işçi kooperatifleri kurulması teşvik edilecekti. Yine aynı raporda düzenli ve daimi iş imkânları yaratılması yoluyla ekonomik gelişmenin ve sosyal içermenin sağlanması gibi hedefler de geçiyordu. Her biri en fazla 30 kişiden oluşan kooperatiflerden ülke çapında yaklaşık 6 bin tane kuruldu ve buralarda en az 100 bin işçi istihdam edildi.¹⁴ Tam da bu noktada, PAT'ın sıradan bir sosyal kalkınma aracı olmadığı ve fakat Arjantin hükümetlerince 2001'deki büyük krizden bu yana benimsenen ana sosyal politika stratejisinin de terki anlamına geldiğinin ifade edilmesi gerekir. Bir diğer ifadeyle, PAT ile birlikte sosyal politika alanında bir paradigma değişikliği söz konusu oldu ve bireysel yardımlara dayalı sosyal proje anlayışı yerini yardım alanları çalışma sahasında aktif kılmayı amaçlayan bir işgücü politikasına bıraktı. (Dubrusin, 2013).

PAT, sosyal politika alanında yukarıdaki gibi önemli bir değişikliğe yol açarken; öte yandan da sendikal örgütlenmelerden bağımsız ve bu anlamda hükümete iktisadi olarak bağımlı ve onun siyasal etkilerine son derece açık bir kooperatif

¹⁴ İstatistiki verilerle ilgili olarak çok net bilgilere ulaşmanın zor olduğunu ifade etmek durumundayız. Başka bir kaynağa göre her bir kooperatifte 60 işçi çalışmakta olup, PAT kapsamındaki toplam işçi sayısı Arjantin genelinde 250 bin civarındadır.

pratiği ortaya çıkmış oldu. Bu durum kaçınılmaz olarak bahsi geçen sosyal planın muhatabı olan emekçileri, dolayısıyla da *piqueteros* örgütlerini etkiledi; zira PAT kapsamında kooperatiflere önemli bütçeler ayrılması öngörülmekle birlikte kimlerin kooperatif kurabileceği hükümet organlarınınca verilecek resmi lisansa bağlı olacaktı. Hal böyle olunca da *piqueteros* örgütleri arasındaki kutuplaşmalar artmaya başladı. Lisans alımı aşamasında yapılan ayrımcılıklar, hükümete muhalif olan organizasyonların en temel argümanlarından biri haline geldi. Kaldı ki bu argümanlar pek temelsiz de değildi. Bu süreçte hükümete yakın organizasyonlardan *Movimento Evita* (Evita Hareketi)¹⁵, kendi yönetimi altında en çok kooperatifi barındıran örgüt oldu. Bu kooperatiflerde 2012 yılı itibariyle 14 bin işçi çalışıyordu (Kaese ve Wolf, 2016: 53-54). Son olarak PAT'ın, hükümete yakın *piqueteros* organizasyonlarının hâlihazırdaki bağımlı konumlarını daha da bağımlı kılan iki noktaya kısaca değinmek suretiyle tartışmayı tamamlayalım. Bunlardan birincisi, PAT kapsamındaki sosyal politika uygulamalarının, bazı örgütlerin geçici ve düşük ücretli işlere ikna olması dolayısıyla hareketin en temel taleplerinden olan güvenceli istihdam talebini sekteye uğratmış olmasıdır.¹⁶ İkincisi ise pek çok *piqueteros* örgütü, PAT'ın ardından taleplerini eylemlerle ifade eden toplumsal hareketler olma özelliklerini yitirmişler ve resmen olmasa da fiilen toplumsal mücadeleler arenasından kaybolmaya başlamışlardır (Kaese ve Wolf, 2016: 53-55).

Yukarıda PAT özelinde ifade edilen durum, birtakım ideolojik ve politik faktörlerle de birleşince birbirinden farklı çok sayıda *piqueteros* örgütünün ortaya çıkması kaçınılmaz olmuştur. Arjantin İşsiz İşçiler Hareketi bünyesindeki örgütsel oluşumları üç kategoride toplamak mümkün görünmektedir: Birinci grup Kirchner hükümetleri dönemindeki sosyal politika uygulamalarını yeterli görüp hükümetle ortak hareket eden ılımlı organizasyonları kapsar. *Federacion Tierra y Vivienda* (Toprak ve Konut Federasyonu - FTV) ve *Movimento Evita* bu kapsamda sayılabilir. İkinci grupta ise bahsi geçen sosyal politika uygulamalarını klientalist ilişkilerin kaynağı olarak değerlendirip hükümete karşı bazı sol sendikal ve siyasal örgütlerle birlikte muhalefet eden radikal örgütler yer almaktadır. *Barrios de Pie*, *Coriente Clasista y Combativa* (Sınıf ve Mücadele Cephesi - CCC), *Polo Obrero* (İşçi Kutbu) ve *Movimiento Independiente de Jubilados y Desocupados* (Bağımsız İşsiz ve Emekli Hareketi - MIJD) ise bu gruba dahildir. Üçüncü gruba gelince, bu grup sadece hükümetten değil, sol siyasal partilerden ve sendikalardan da uzak, kendi yerel gündemleriyle meşgul, özerk konumlarını korumayı

¹⁵ Yirminci yüzyılın sol-popülist siyasetçilerinden ve Arjantinli emekçilerin gözünde çok itibarlı bir figür olan Eva Peron'a atfen bu ismi kullanmaktadırlar.

¹⁶ Güvenceli ve insan onuruna yaraşır bir iş talebi, kimi çalışmalarda bir istihdam biçimi olmanın ötesinde, güvenceli ve insan onuruna yaraşır bir yaşam için de bir ön şart olarak tartışılmış ve kapitalist ekonomiye ve kapitalist devlete tabandan bir itiraz olarak kavramsallaştırılmıştır (Dinerstein, 2014: 1052).

amaç edinen küçük örgütlerden meydana gelmektedir. Aşağıda bu örgütlerin önde gelenlerini daha detaylı bir şekilde incelemeye çalışacağız.

Federacion Tierra y Vivienda (FTV)

FTV en geniş örgütlenme ağına sahip *piqueteros* örgütlerinden biriydi ve önce ülkenin sol-Peronist çizgideki başkanı Nestor Kirchner'i, ardından da yine aynı partiden başkan seçilen Cristina Fernandez'i destekledi. FTV, benzer bir siyasi hatta sahip olan işçi sendikası CTA'nın hükümet yanlısı kanadıyla birlikte hareket etmeyi tercih etti (Kaese ve Wolf, 2016: 51). 2008'den itibaren, özellikle de Cristina Fernandez döneminde hükümetle daha sıkı ilişkiler kurmaya başladığından bu yana- yol kesme eylemlerinin de hızla azalmasıyla birlikte- FTV, bir toplumsal hareket olmaktan ziyade, yoksul mahallelerde sosyal projeler yürüten ve işçi kooperatifleri yöneten sivil toplum örgütü benzeri bir oluşuma dönüşmeye başladı. 2008'den itibaren, ses getiren yol kesme eylemleriyle değil, hükümetle ortak yürüttüğü yardım projeleriyle ve Kıta genelinde yapılan uluslararası toplantılarla anılan FTV'nin örgütsel yapısı zamanla toplumsal hareketten siyasi partiye doğru da evrildi. 2011'de FTV'nin siyasi kolu olarak *Movimiento de Integración* (Bütünleşme Hareketi - MILES) kuruldu. Ancak bu noktada olası yanlış anlaşılmalara mahal vermemek adına, MILES'in kurulduğu günden bu yana bağımsız bir siyasi hat izlemek yerine hükümetin bağlaştığı gibi hareket ettiğini de belirtmemiz gerekir (Kaese ve Wolf, 2016: 54). 2000'li yılların başında radikalizmiyle öne çıkan bir toplumsal hareket organizasyonu, doğrudan eylem yapmayı neredeyse tamamen bırakmış oldu.¹⁷

Movimiento Evita

Kirchner döneminde hükümetle ortak hareket eden bir diğer *piqueteros* örgütü olan *Movimiento Evita*, karşılıklı yardımlaşmayı ve kendi kendini yönetmeyi amaç edinen bir dizi yerel küçük örgütten meydana geliyordu. 2005 yılında sözü geçen küçük örgütler bir araya gelmek suretiyle bir toplumsal hareket oluşumunu yer yer aşan, siyasal açılımlar yapmayı da hedefleyen *Movimiento Evita*'yı kurdular. Böylece birçok sol-Peronist *piqueteros* oluşumu bir araya gelmiş oldu. Bunlar FTV ile birlikte hükümeti desteklemekle ve hükümet tarafından desteklenmekle kalmadılar, yerel yönetimlerde çeşitli düzeylerde yönetimlere de katıldılar. Bu ilişki öylesine organik bir hal aldı ki, aslında *Movimiento Evita*'nın bizzat Kirchner hükümeti tarafından yaratıldığı (Rossi, 2015a: 125) dahi ileri sürüldü. *Movimiento Evita*'nın dönüşümü de FTV ile benzer bir yönde seyretti ve toplumsal hareket olmaktan daha çok bir sosyal yardım kuruluşunu anımsatmaya başladı. Ayrıca birçok işçi kooperatifini yöneten, onları yönlendiren bir koordinasyon

¹⁷ FTA 2010 ile 2015 yılları arasında sadece tek bir protesto eylemine iştirak etmiştir. 2014 yılında İsrail'in Gazze'ye yönelik saldırısının ülke genelinde protesto edildiği gösterilerde FTA da boy göstermiştir.

merkezi ya da bir tür çatı örgüt olarak kurumsal hayatına devam etti.

2007 yılında *Movimento Evita*, *FTV* ve *Barrios de Pie* hem ulusal meclise hem de eyalet meclislerine temsilci göndermeyi başararak işsiz işçiler hareketinin parlamenter alanda da temsil edilmesini sağlamış oldular.¹⁸ Üstelik burada göstermelik bir temsil söz konusu değildi. Hükümet yanlısı örgütlerinin temsilcileri yürütme organının bazı önemli mevkilerine gelmeyi başardılar. Özellikle Başkanlık Genel Sekreterliği 2005'den sonra işsiz işçiler hareketinin devlet aygıtı içindeki üstlerinden biri haline geldi. *Piqueteros* temsilcileri, Peronist Parti'nin emek örgütünden gelenlerle birlikte emekçi kitle tabanı ile hükümet arasındaki koordinasyonu sağlamaya çalıştılar (Rossi, 2015b: 15).

Barrios de Pie

İşsiz İşçiler Hareketin ortaya çıkışının hemen akabinde, *FTV* ve *Movimento Evita* gibi Kirchner yanlısı bir emekçi örgütü olan *Barrios de Pie* bu süreç zarfında kurulan iyi ilişkiler neticesinde Sosyal Kalkınma Bakanlığı bünyesine dahi girmeyi başarmış (Castorina, 2009); uzunca bir süre hükümet bağlaştığı bir *piqueteros* örgütü olarak faaliyetlerine devam etmiştir. *Barrios de Pie* ayrıca 2001 yılında kurulan sol bir siyasal blok örgütlenmesinin de parçası olmuş; o kapsamda birtakım küçük sosyalist parti ve örgütlerle –onlar henüz hükümet karşıtı bir pozisyonda değillerken– işbirliğine de gitmekten çekinmemiştir.

Nestor Kirchner de kendisinden yana bu hareketi desteklemekte bir beis görmemiş, *Barrios de Pie* ile aynı kitle tabanına sahip, resmiyette bağımsız ve fakat fiilen sol-Peronistlerle birlikte hareket eden *Libres del Sur* (Güneyin Özgürlüğü)'ü desteklemiş; hatta adı geçen hareket bu dönemde iktidar ortağı dahi olmuştur. Ancak hükümet ile *Barrios de Pie* arasındaki bu zımnı ittifak, hükümetin çıkarmak istediği Medya Yasası taslak tartışmaları sırasında bozulmuştur. Fernandez hükümeti yasa taslağında yer alan ve *Libres del Sur*'un radikal taleplerini daha çok yansıtan kimi düzenlemeleri yasalastırmamış, bir anlamda yasayı Peronist Parti'nin sağ kanadının itiraz etmeyeceği bir şekilde parlamentodan geçirmiştir.¹⁹ Bunun üzerine sadece yukarıda sözü edilen siyasi hareket hükümetten ayrılmamış, aynı zamanda *Barrios de Pie* de bundan sonraki süreçte muhalif toplumsal hareketlerle birlikte hareket etmeye başlamıştır (Kaese ve Wolf, 2016: 54).

¹⁸ Bu noktada ifade edilmesi gerekir ki, bu başarı sadece hükümetle ittifak halinde olan örgütlerin bir başarısı değildi. Hükümete muhalif örgütler de ilgili seçimlerde gerek federal gerekse yerel meclislerde temsil edilmeye hak kazandılar. Dolayısıyla, hükümete muhalif *piqueteros* organizasyonlarının parlamenter mücadeleyi reddetmesi gibi bir durum Arjantin'de söz konusu olmamıştır.

¹⁹ Bu konuda hükümet ile sol siyasetler arasındaki tartışmalı bir başlık için bkz: <http://www.buenosairesherald.com/article/173564/gov%E2%80%99t-argues-telco-bill-will-%E2%80%98boost%E2%80%99-sector>. Ayrıca ilgili kanun metni için bkz: <http://www.loc.gov/law/foreign-news/article/argentina-new-media-law/>. (Erişim Tarihleri: 31 Ekim 2016).

Coriente Clasista y Combativa (CCC)

Ülkenin önde gelen işsiz hareketlerinden olan bu hareket Maoçu çizgiye yakın bir sendika konfederasyonunun bileşeni olarak doğmuş ve özellikle 2002 ve 2003 yıllarında etkili olmuştur. CCC de FTA gibi önce Duhalde ve ardından da Kirshner hükümetiyle resmi müzakereler yürütmeye önem vermiş ve fakat FTA'dan farklı olarak, Kirchner hükümetleriyle organik bir bütünleşmeye gitmemiş, bağımsız yapısını korumayı başarmıştır.²⁰ Aynı hareket 2004 yılında muhalif bir çatı örgütü konumunda olan Ulusal Piqueteros Bloku'yla birlikte hareket etmeye başlamıştır (Kaese ve Wolf, 2016: 51).

Nestor Kirchner ve Cristina Fernandez'e muhalif *piqueteros* örgütlerinin eleştirileri bu hükümetler döneminde ortaya çıktığı iddia edilen birtakım klientalist ilişkilerin üzerinde yoğunlaşmıştır. Özellikle Fernandez döneminde uygulamaya konan PAT kapsamındaki uygulamalar çok sayıda protestoya neden olmuştur. Muhalif yapılar bir yandan PAT kapsamındaki uygulamaları eleştirirlerken, diğer yandan işçi kooperatifleri için ücret artışı talep etmişlerdir. Bu süreç yol kesme eylemlerinin -en azından muhalif organizasyonlar özelinde- yeniden başlamasına yol açmıştır. Muhalif örgütlerin geçici iş yerine güvenceli ve daimi iş taleplerini dillendirmeye başlamaları, onları hükümete karşı olan bazı sendikal yapılarla da yan yana getirmiştir. Bu dönemde Polo Obrero, CCC ve *Barrios de Pie* ücret artışı ve düzenli iş gibi hak taleplerinde, Central de Trabajadores de la Argentina (Arjantin İşçi Konfederasyonu - CTA) ve Confederación General del Trabajo (Genel Emek Konfederasyonu - CGT) ile ortaklaşmış; örgütler birlikte eylemler düzenlemişlerdir.

Yeri gelmişken muhalif *piqueteros* örgütlerinin birtakım yerel aktivitelelerinden bahsetmek de anlamlı olabilir; zira hükümete yakın organizasyonların bu tür özerk girişimlerine pek rastlanmamıştır. *Barrios de Pie*'nin kontrolündeki "halk mutfaqları" bu özerk girişimler arasında gösterilebilir. Yine aynı örgütün kontrolündeki, devlet desteğinden bağımsız kurulan ve gençlerin yanı sıra yetişkinlerin de onlarla birlikte öğrenim görmesini amaçlayan "halk okulları" projesi de aynı kapsamda ele alınabilir. Bir başka muhalif *piqueteros* organizasyonu olan MIJD ise yine benzer şekilde devletten bağımsız "halk üniversiteleri" kurmuştur. Bu alternatif kurumsallaşma projeleri kapsamında *Barrios de Pie* halk mutfaqları için devletten maddi yardım talep etmiş ve bu doğrultuda pek çok protesto eylemi gerçekleştirmiştir. MIJD ise kurduğu okulların devlet tarafından tanınmasını talep etmiş, dolayısıyla kurumsallaşma adımının resmiyette karşılık bulmasına uğraşmıştır (Kaese ve Wolf, 2016: 57).

²⁰ CCC'nin Kirchner öncesinde Duhalde yönetimiyle iyi ilişkileri olduğu ve hatta bu ilişkilerin birtakım klientalist bağlar yaratacak kadar da güçlü olduğunu ileri süren çalışmalar (Castorina, 2009) da vardır. Dolayısıyla CCC'nin siyasi tutumundaki bu farklılığın Kirchner karşıtlığına ne ölçüde aştığı ve ne ölçüde bağımsız bir siyasi hatta tekabül ettiği aslında tartışmalıdır.

Bu kapsamdaki örgütlerin hemen hepsinin bir siyasi partiyle bağlantılı olmaları ise onları otonomcu/anarşizan yapılardan ayıran özellikleridir.²¹

Otonomcu/Anarşizan Örgütler

Bu grup çok sayıda küçük yerel organizasyondan meydana gelen bir toplam olup Arjantin'in başkenti Buenos Aires'in belirli bölgelerinde var olmuşlardır. Literatürdeki adıyla *Movimientos de Trabajadores Desocupados* (İşsiz İşçiler Hareketi - MTD) adını esas itibariyle bu otonom örgütlenmelerden almıştır. Bu örgütler genellikle yerel sorunları mücadele odaklarına almışlar, ulusal meselelerle pek ilgilenmemişler ve herhangi bir sendika ya da siyasal parti ile organik bir bağ kurmayı tercih etmişlerdir. PAT kapsamındaki sosyal politika uygulamalarının kendi bölgelerinde sağlıklı bir şekilde uygulanmasını talep eden MTD'nin -CCC'nin ve MIJD'nin yaptığı gibi- eğitim hizmeti üretiminde ve gıda sektöründe birtakım alternatif kurumsallaşma girişimlerine yöneldiği söylenebilir. MTD, gerçekleştirdiği eylemler sırasında, hükümet yetkililerinin bizzat eylem alanına gelmelerini talep etmekte ve pazarlık sürecinin bu şekilde yürütülmesini istemektedir. Başka bir deyişle; hareketin kontrolünde olmayan yerlerde -örneğin Valilik veya Bakanlık binalarında- pazarlık yapmaktan kaçınmaktadırlar. Bu durum, MTD'nin geçmişteki deneyimlerinden kaynaklanmaktadır. MTD faaliyetlerine başladığı ilk yıllarda aralarından seçtikleri temsilcileri hükümet yetkilileriyle kapalı kapılar ardına göndermiş ve bu suretle yürütülen müzakerelerden istedikleri sonuçları alamadıkları gibi; görüşmeye giden temsilcilerin, hükümetin sunduğu sosyal güvenceli ve yüksek ücretli iş gibi cazip teklifleri kabul ederek hükümetle işbirliği içine girdikleri gözlenmiştir (Petras, 2001: 4267). MTD'nin eylem alanında görüşme isteği, doğrudan bir ideolojiyle ilişkilendirilememekle birlikte, siyasetçilere ve bürokratlara karşı duyulan derin güvensizliğin anarşizan bir yansıması olarak ele alınabilir.

Görüldüğü üzere, Arjantin'deki sendikalar ile MTD arasında organik bir ilişkidен bahsetmek mümkün değildir. Fakat düzenli işlerde çalışan sendikacı işçi sınıfı ile örgütsüz ve militan işsiz işçiler arasında bağ kurulamamasının nedenlerinin sadece sendikalardan kaynaklandığı ileri sürülemez. Aynı zamanda, MTD de sendikalarla ilişkiye girmekten ısrarla kaçınmaktadır; çünkü MTD militanları gerçekleştirdikleri bağımsız eylemler sayesinde hükümetten tavizler koparabildiklerini; eğer sahip oldukları âdem-i merkezîyetçi yapıdan uzaklaşıp sendikalarla ortak hareket ederlerse gücünü tabanından alan militan yapıyı muhafaza edemeyeceklerini düşünmektedirler (Dinerstein, 2001: 10-11). MTD militanları sendikalardan olduğu gibi, siyasi partilerden de uzak durmayı tercih etmektedirler. Bu uzak duruşun arkasında siyasi partilerle ittifak yapıp onlarla düzenlenecek ortak eylemlerin hareketin içinde ayrıştırıcı sonuçlar doğuracağına dönük endişeler vardır.

²¹ Muhafif organizasyonlardan Barrios de Pie, Libres del Sur'un yanı sıra küçük bir siyasi parti olan Patria Libre ile; CCC Partido Comunista Revolucionario (PCR) ile, Polo Obrero ise Partido Obrero ile ilişkili örgütlerdir.

Sonuç Yerine

Arjantin İşsiz İşçiler Hareketi 2000'li yılların başında Kıta'nın başka ülkelerinde ivme kazanan benzer karakterdeki toplumsal hareketler gibi etkili olmayı ve ses getirmeyi başarmıştı. Bu süreç zarfında *piqueteros* örgütleri gibi, kurumsallaşma düzeyleri düşük, aşağıdan yukarıya doğru örgütlenen, geleneksel sendikal örgütlenmelere dahil edilemeyecek, emekçi sınıfların en alt tabakalarını kapsayan, görece esnek ve adem-i merkezizetçi bir örgütlenme modeline sahip toplumsal hareketler gerek akademide gerekse de muhalif siyasal çevrelerde oldukça popüler oldular. Hatta Petras (2011) sözü edilen toplumsal hareketleri, hantallaştığını ve hatta sınıf işbirlikçiliğine soyunduğunu iddia ettiği geleneksel sendikalara ciddi bir alternatif olarak ele aldı. Bazı çalışmalarda (Dinerstein, 2014) *piqueteros* hareketinin anti-kapitalist ve otonomcu karakteriyle Arjantin işçi sınıfına yeni bir soluk getirdiği varsayıldı. Woods (2002) ise halk meclisleri, fabrika komiteleri gibi örgütlenme biçimlerini “embriyonik Sovyetler” olarak tanımladı ve bu taban hareketini “...*acil görev, iktidarın fethi değil kitlelerin fethidir*” diyerek devrimci özne tartışmasına dahil etti.

1990'lı yıllarda adından söz ettirmeye başlayan *piqueteros* hareketi, Arjantin ekonomisi 2001 yılında can çekişirken ve ülke 2001–2002 yıllarında tam bir siyasi kriz halindeyken zirve noktasına ulaştı. Ancak çok uzun süre o noktada kalmayı başaramadı. 2003 yılından itibaren, bir başka deyişle Nestor Kirchner'in başkan seçilmesinin ardından ülkedeki normalleşme süreciyle birlikte, diğer toplumsal muhalefet unsurlarında olduğu gibi *piqueteros* hareketinde de gerilemeler başladı (Epstein, 2009: 4). İşsizlik sürdürülebilir oranlara düşürüldüğünde, emekçi kesimlerin beslenme, barınma ve çalışma hakları geçici de olsa hükümetçe geliştirilen birtakım sosyal politika önlemleriyle karşılanmaya başlandığında Arjantin İşsiz İşçiler Hareketi'nin varlık koşullarının nesnel zemini de zayıflamış oluyordu. Çalışmanın ilgili yerlerinde ifade edildiği gibi, özellikle hükümete yakın organizasyonların toplumsal hareket olma niteliklerini yitirip zamanla bir sosyal yardım kuruluşuna dönüşmesi de esasen bununla ilgiliydi. Bu durumun dolaysız bir sonucu olarak bir yandan doğrudan eylemler aracılığıyla hak mücadelesi yürüten *piqueteros* örgütlerinin sayısında ciddi bir azalma oldu, diğer yandan ise halihazırdaki emekçi militanlığı keskinliğini yitirdi.

İçinde bulunduğumuz süreç, özellikle de 2009'da yürürlüğe giren PAT'ın yarattığı etkilerin hissedilir olmasından bu yana, *piqueteros* hareketinin örgütlenme ve mücadele biçimlerinin demokratik olduğu kadar zaaflı, militan olduğu kadar da korunaksız olduğunu gösterdi. İyimser yaklaşımlar (Dinerstein, 2001; Petras, 2001; Kozanoğlu, 2001; Durmaz, 2007) Arjantin İşsiz İşçiler Hareketi'nin katılımcı, demokratik nitelikli bir kolektif olma özelliğini öne çıkarırlarken, bir bakıma bardağın dolu tarafına bakmayı tercih etmişlerdi. Bardağın boş tarafı ise *piqueteros* örgütlerinin, yol kesme eylemleri sonrasında liderlerini dahi müzakerede masasında kaybetme ihtimali olan dağınık yapılar olduğunu gösteriyordu. Bu

anlamda değil demokratik ve katılımcı bir siyasal kimliği temsil etmek, kolektif bir kimlik ve bir örgüt kültürü oluşturmaktan dahi oldukça uzaktılar. *Piqueteros* örgütlerinin sendikalarla ve siyasal partilerle olan ilişkileri de yine aynı bağlamda tartışılabilir. Kitle tabanı geleneksel sendikal örgütlerin kapsamı dışında kalan bu organizasyonlar bambaşka istihdam biçimlerine tabi olmalarına ve farklı yaşam alanlarına sahip olmalarına karşın, nesnel şartlar onların aleyhine dönmeye başladığında, kendi ayakları üzerinde durmaya çalışan bağımsız yapılar olmaktan çıktılar. Çalışmanın ilgili kısımlarında da belirtildiği üzere, zaman ilerledikçe -anarşizan/otonomcu eğilimleri olanlar hariç olmak üzere- *piqueteros* örgütleriyle sendikalar ve siyasal partiler arasında doğrudan ilişkiler, organik bağlar kuruldu. Bir bakıma, geleneksel emek örgütlerine alternatif yapılar olarak gösterilen toplumsal hareketler alternatifi olmaları gereken örgütlere eklemelendiler ve hatta bazı örneklerde onlara tabi hale gelmeye başladılar.

Hareketin adem-i merkezîyetçi doğası, kitle tabanının karar alma mekanizmalarına kolay dahil olmasını ve bu yolla örgüt içi demokrasinin sağlanmasını da beraberinde getiriyordu. Ancak bu avantajlar madalyonun yalnızca bir yüzünü oluşturuyordu. Madalyonun ikinci yüzünde ise merkezîyetçi, kurumsal ve daha örgütlü başka yapıların tesiri altına girme, yerel hedeflere sıkışma ve ulusal bir strateji geliştirememe gibi dezavantajlar mevcuttu. Bazı *piqueteros* örgütleri söylem düzeyinde ulusal iddialar barındırıyor olmalarına karşın, bunlar ya FTV örneğinde olduğu gibi hükümetin sosyal ve siyasal projelerinin bir parçası olarak var olabiliyorlardı ya da MTD örneğinde görüldüğü üzere, hareketin ve örgütün doğası o çapta ulusal iddiaları gerçekleştirme kapasitesinden çok uzaktı.

Arjantin İşsiz İşçiler Hareketi aslında geleneksel sınıf örgütlerine alternatif bir güç veya odak değildi. Birbirinden çok farklı dönem ve coğrafyalarda ortaya çıkan nice kendiliğindenci sınıf hareketi gibi, *piqueteros* hareketi de sınıf mücadelesi deneyimi -en azından- kurumsal düzeyde yeterli olmayan, bu anlamda olgunlaşmamış ve siyasal iktidarı ele geçirmek gibi stratejik hedeflerden, dolayısıyla da tutarlı bir ideolojik-politik hattan yoksun emek hareketleri toplamından ibaretti. Dolayısıyla aslında düzensiz işlerde istihdam edilen emekçiler geleneksel sendikal yapılara ve siyasal partilere alternatif olmak adına farklı örgütlenme biçimlerine meyiletmediler; tam aksine, başka bir alternatifleri olmadığından o farklı örgütlenme biçimlerine yöneldiler. Bu bağlamda, doğrudan eylem radikalizminin entelektüel alanda yarattığı heyecanın aşağıda ifade edilen siyasal gerçekliği gizlemesine izin vermemek gerekir:

Entelektüellerin kendiliğinden gelişen eylemlilikler adına “eski” politik formların tamamen terk edilmesine dair ısrarlarına rağmen, Peronist parti de la Rúa hükümetinin tasfiyesinde etkin bir rol üstlendi ve toplumun marjinal kesimleri gerçekten Peronizm tarafından örgütlendi ve harekete geçirildi (Castorina, 2006: 199).

Piqueteros örgütlenmeleri geleneksel sınıf örgütlerinin aksine, fazlasıyla heterojen bir yapıdaydılar ve bu denli heterojen yapıdaki örgütlerin belirli stratejik hedefler doğrultusunda ortaklaşması son derece zordu. Bu durum hareketi dışarıdan müdahalelere fazlasıyla açık hale getiriyordu. Söz gelimi sol-Peronist hükümetlerin siyasal bir müdahalede bulunmaksızın sadece bir sosyal politika hamlesi yapmak suretiyle dahi bunu başarabilmesi bahsi geçen korunaksızlığa çok iyi bir örnek teşkil etmekteydi.

Arjantin'in varoşlarından çıkıp gelen *piqueteros* hareketinin deneyimleri ülkenin sınıflar mücadelesi tarihinin engin birikimi içinde kuşkusuz önemli bir yere sahiptir. Dahası, *piqueteros* hareketi dâhilindeki örgütlenmeler, işçi sınıfının yapısında meydana gelen birtakım nesnel değişikliklerin mücadele sahasındaki yansımalarını gösterdiklerinden sadece toplumsal hareket olarak değil, ekonomi-politik içerisinde özgün bir yapı-özne ilişkisi olarak da ayrıca ele alınmalıdır. Dolayısıyla, Arjantin İşsiz İşçiler Hareketi, çok yakın dönem bir emek hareketi olarak, kendisini inceleyecek emek tarihçilerini ve çalışma sosyologlarını hala beklemektedir. Ancak o incelemelerde devrimci özne tartışması yürütülecekse, metodolojik önceliğin kendiliğindencilığe, adem-i merkezîyetçiliğe ve radikalizm pratiklerine değil; sınıfın kolektif, merkezi, siyasal ve iktidar perspektifi olan hareketine verilmesi gerekir. Neden öyle olduğunu bizim yerimize 20.yüzyılın en önemli devrimcilerinden biri açıklasın:

[S]osyalizmin kökleri, tıpkı proletaryanın sınıf mücadelesi gibi, modern ekonomik ilişkilerde bulunmaktadır ve sosyalizm ikincisi gibi kapitalizmin yığınlarda yarattığı yoksulluk ve sefalete karşı mücadelede ortaya çıkar. Ama sosyalizm ve sınıf mücadelesi, yan yana doğar, birbirinden değil... [S]osyalist ideolojiyi küçümsemek... [B]urjuva ideolojisini güçlendirmek anlamına gelir. Kendiliğindenlikten çok söz edilmektedir. Ama işçi sınıfı hareketinin kendiliğinden gelişmesi, onun burjuva ideolojisine tabi olmasına... yol açar; çünkü kendiliğinden işçi sınıfı hareketi *trade-unionculuktur* [sendikalizmdir] ve *trade-unionculuk* işçilerin burjuvaziye ideolojik köleliği demektir (Lenin, 1990: 44-45).

Kaynakça

- Alvarez, G. P. (2015) "Continuity and Rupture in the Labor and Piquetero Movements in Argentine Patagonia, 1990-2011", 42, 2, Mart, 42-59.
- Akkaya, Y. (2002) "Arjantin İşçi Sınıfında Yeni Yönelimler", <http://www.atimai.org/cy/yakkaya1.htm>. (erişim tarihi: 30.10.2016).
- Beltran, G. J. (2006). "Küresel Süreç, Yerel Anlamlar: Arjantin'de Yapısal Reformların Yerel Aktörleri" (çev: E. Balta), *Praksis*, 14, Kış-Bahar, 172-192.
- Benclowicz, J. D. (2011) "Continuities, scope, and limitations of the Argentine piquetero: The Case of Tartagal

- and Masconi", *Latin American Perspectives*, Issue 176, 38, 1, 74-87.
- Castorina, E. (2009) "Center-Left (neo) populism: the case of Kirchner". http://paperroom.ipsa.org/papers/paper_2532.pdf (erişim tarihi: 30.10.2016).
- Castorina, G. J. (2006) "Demos'un Politikaları ve Politikacıların Politikaları: Arjantin'den Alman Dersler" (çev. M. A. Umar), *Praksis*, 14, Kış-Bahar, 193-208.
- Çakır, M. (2006) "Toplumsal Hareket Sendikacılığı" Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul.
- Dinerstein, A. C. (2001) "Roadbloccs in Argentina: Against the Violence of Stability", *Capital and Class*, 74, 4-7.
- Dinerstein, A. C. (2014) "The dream of dignified work: On good and bad utopias". *Development and Change*, 45, 5, 1037-1058.
- Dobrusin, B. (2013). "Workers' cooperatives in Argentina: the Self-administered Workers' Association". http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_dialogue/---actrav/documents/meetingdocument/wcms_234167.pdf. (erişim tarihi: 31.10.2016).
- Drake, P. W. (1996) *Labor Movements and Dictatorship: The Southern Cone in Comparative Perspective*, London: The John Hopkins University Press.
- Durmaz, O. S. (2007) "Küreselleşme Karşıtı ve Sendika-dışı Emek Hareketleri", Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara.
- Epstein, E. C. (2009) "Perpetuating social movements amid declining opportunity: The survival strategies of two Argentine piquetero groups". *European Review of Latin American and Caribbean Studies*, 86, 3-19.
- Galeano, E. (1988) *Latin Amerika'nın Kesik Damarları* (çev. A. Tokatlı ve R. Hakmen) 2.baskı, İstanbul: Alan Yayıncılık.
- İşıklı, A. (2005) "Neoliberalizmin Latin Amerika Serüveni-3", *Türk-İş Dergisi*, 368, Ankara, Temmuz-Ağustos 2005.
- Kaese, F. ve Wolff, J. (2016) "Piqueteros after the Hype: Unemployed Movements in Argentina, 2008-2015". *European Review of Latin American and Caribbean Studies*. 102, 47-68.
- Kostzer, D. (2008) "Argentina: A Case Study on the Plan Jefes y Jefas de Hogar Desocupados, or the Employment Road to Economic Recovery". Levy Economics Institute of Bard College, Working Paper No. 534, New York.
- Kozanoğlu, H. (2001) "Arjantin'de Yapısal Uyum ve Türkiye", *Birikim*, Sayı 149. <http://www.birikimdergisi.com/birikim-yazi/2912/arjantin-de-yapısal-uyum-ve-turkiye#.WB-Fly2LTIU>. (erişim tarihi: 30.10.2016).
- Lenin, V. İ. (1990) *Ne Yapmalı?* (çev. M. Erdost), 3. Baskı. Ankara: Sol Yayınları.
- Rossi, F. M. (2015a) "The Movement of Popular and Neighborhood Assemblies in the City of Buenos Aires, 2002-2011". *Latin American Perspectives*, Issue 201, 42, 2, 107-124.
- Rossi, F. M. (2015b) "The Second Wave of Incorporation in Latin America: A Conceptualization of the Quest for Inclusion Applied to Argentina". *Latin American Politics and Society*, 57, 1 1-28.
- Somel, C. (2004) "Kamçı Arjantinli Emekçilerde", <http://sendika11.org/2004/05/kamci-arjantinli-emekcilerde-cem-somel/>. (erişim tarihi: 31.10.2016).
- Woods, A. (2002) "Arjantin Devrimi İçin Perspektifler", Londra, 11 Mart 2002, http://www.marxist.com/languages/turkish/arjantin_perspektifler.html (erişim tarihi: 31.10.2016).